

Sygn. akt I CSK 58/12

POSTANOWIENIE

Dnia 8 sierpnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący)
SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)
SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z powództwa J. J.
przeciwko Skarbowi Państwa - Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej
o zadośćuczynienie i rentę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 8 sierpnia 2012 r.,
na skutek skargi kasacyjnej powoda
od postanowienia Sądu Apelacyjnego
z dnia 23 listopada 2010 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie w części oddalającej
zażalenie i sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 12 kwietnia 2010 r. Sąd Okręgowy odrzucił pozew powoda J. J. o zasądzenie na jego rzecz od pozwanego Skarbu Państwa - Centralnego Zarządu Służby Więziennej w Warszawie kwoty 950.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu tytułem zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych, ewentualnie o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda renty w kwocie 3.000 zł płatnej z góry do 10 dnia każdego miesiąca od dnia 1 lutego 2000 r. wyjaśniając w uzasadnieniu, że między tymi samymi stronami toczy się już inne postępowanie oparte na tych samych podstawach faktycznych i prawnych, wobec czego pozew wniesiony później podlega odrzuceniu.

Na skutek zażalenia powoda Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 23 listopada 2010 r. uchylił postanowienie Sądu pierwszej instancji w zakresie odrzucenia pozwu o rentę, natomiast oddalił zażalenie w pozostałym zakresie, tj. co do żądania zasądzenia zadośćuczynienia. W uzasadnieniu stwierdził, że powód wcześniej wniesionym pozvem z dnia 26 marca 2009 r. domagał się w innej sprawie od Skarbu Państwa - Centralnego Zarządu Służby Więziennej kwoty 95.000 zł z odsetkami tytułem zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych w postaci zdrowia. Swoje żądanie powód wiązał z niezapewnieniem mu przez zakład penitencjarny zgodnych z przepisami prawa warunków odbywania kary pozbawienia wolności. W niniejszej sprawie pozvem z dnia 17 czerwca 2009 r. domagał się z kolei od pozwanego zapłaty kwoty 950.000 zł z odsetkami tytułem zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych w postaci zdrowia, ewentualnie zasądzenia od pozwanego renty w wysokości 3.000 zł, poczynszy od dnia 1 lutego 2000 r. Jako podstawę faktyczną swojego żądania ponownie wskazał, że od dnia 3 lutego 2000 r. odbywał karę pozbawiania wolności w warunkach niezgodnych z przepisami prawa. Sąd Apelacyjny ocenił, że w obydwu pozwach powód domagał się zapłaty zadośćuczynienia z tytułu naruszenia tego samego dobra osobistego - zdrowia, jako przyczynę uszczerbku wskazując warunki odbywania kary pozbawienia wolności w okresie od 3 lutego 2000 r., co uzasadniało odrzucenie pozwu w części dotyczącej zadośćuczynienia. Okoliczność, że zgłoszone żądania opiewają na różne kwoty Sąd Apelacyjny uznał za pozbawioną znaczenia, skoro powód nie podnosił, że wcześniejszym pozvem objął tylko część roszczenia. W

ocenie Sądu powód może rozszerzyć powództwo. Za nieistotne dla ustalenia tożsamości roszczeń Sąd ten uznał także powołanie przez powoda w pozwie złożonym później dalszych okoliczności faktycznych, nieprzytoczonych w poprzednim pozwie, ponieważ - w jego ocenie - powód powinien był przytoczyć wszystkie okoliczności, aby umożliwić Sądowi pełną ocenę i nadal może uzupełnić podstawę faktyczną w sprawie wcześniej wszczętej. Sąd odwoławczy nie stwierdził natomiast tożsamości żądania zasądzenia renty z wcześniej zgłoszonym żądaniem zasądzenia zadośćuczynienia.

Skargę kasacyjną, wniesioną od postanowienia oddalającego zażalenie (pkt 2), powód oparł na podstawie naruszenia przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) i zarzucił uchybienie art. 378 § 1 k.p.c. oraz art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 133 k.p.c. oraz art. 137 § 2 k.p.c., a także art. 217 k.p.c. poprzez ich nieuwzględnienie, przejawiające się w pominięciu przez Sąd drugiej instancji, iż w toku postępowania przed Sądem Okręgowym powodowi nie została doręczona odpowiedź na pozew złożona przez pozwanego na rozprawie dnia 12 kwietnia 2010 r., co doprowadziło do naruszenia przepisów prawa materialnego tj. art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności poprzez jego nie zastosowanie i pozbawienie skarżącego prawa do sądu, a także naruszenie art. 33 i art. 45 Konstytucji RP poprzez ich nie zastosowanie i pozbawianie powoda gwarancji konstytucyjnych wymienionych w powyższych artykułach. Ponadto zarzucił naruszenie 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. i art. 379 pkt 3 k.p.c. przez nieuprawnione przyjęcie, że istnieją podstawy do odrzucenia pozwu o odszkodowanie z tytułu naruszenia dóbr osobistych powoda. We wnioskach powód domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o oddalenie skargi i zasądzenie na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa prawnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podniesione zarzuty zasługują na uwzględnienie.

Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw, podobnie jak inne przyczyny wywołujące nieważność postępowania, brana jest przez sąd odwoławczy pod uwagę z urzędu (art. 378 § 1 k.p.c.). Wobec tego Sąd Apelacyjny obowiązany był z urzędu rozważyć konsekwencje procesowe niedoręczenia powodowi odpisu odpowiedzi na pozew strony pozwanej, które zakwalifikować można jako niewątpliwe uchybienia przez Sąd Okręgowy jego obowiązkom przewidzianym w art. 131 § 1, art. 133 § 1 i art. 137 § 2 k.p.c.

Do pozbawienia strony możliwości obrony jej praw dochodzi wówczas, gdy z powodu naruszenia przez Sąd lub stronę przeciwną określonych przepisów lub zasad procedury cywilnej, strona nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub istotnej jego części i nie miała możliwości usunięcia skutków tych uchybień na następnych rozprawach poprzedzających wydanie wyroku w danej instancji (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 1974 r. II CR 155/74, OSP 1975/3/66, czy też z dnia 13 lutego 2004 r., IV CSK 61/03, Lex nr 151638). Ocena, czy stwierdzone uchybienia spowodowały skutek w postaci nieważności postępowania wymaga rozważenia okoliczności, w jakich do tego uchybienia doszło oraz jego konsekwencji dla sytuacji strony. Postępowanie w niniejszej sprawie powód prowadzi osobiście odbywając karę pozbawienia wolności w zakładzie penitencjarnym. Z tego powodu jego możliwości monitorowania działań sądu i strony przeciwnej są poważnie ograniczone w porównaniu z tymi, jakimi dysponują zwykle strony. Potrzebę przyznania szczególnych gwarancji osobom pozbawionym wolności realizuje art. 327 § 2 k.p.c., stanowi on jednak tylko zabezpieczenie na poziomie minimalnym. Ocena, czy określone uchybienie doprowadziło do nieważności postępowania musi uwzględniać także stopień ograniczenia praw procesowych powoda wynikających z pozbawienia go wolności. Podstawową formą komunikowania się powoda z sądem i odwrotnie jest droga korespondencyjna. Ograniczenia faktyczne dotyczące powoda wymagają szczególnie starannego przestrzegania obowiązków zapewniających mu informacje o toku sprawy. W niniejszej sprawie powód nie uczestniczył w rozprawie (w pozwie zawarł wnioski o rozpoznanie sprawy pod jego nieobecność), a więc nie miał szansy dowiedzenia się o ujawnieniu przez ten Sąd na rozprawie znanych mu z urzędu faktów dotyczących treści pozwu wniesionego przez powoda w innej

sprawie, ani o kierunku obrony przyjętej przez pozwanego przed wydaniem postanowienia z dnia 12 kwietnia 2010 r. W tych specyficznych okolicznościach nedoręczenie powodowi pisma procesowego strony przeciwnej, zawierającego ustosunkowanie się do jego żądań stanowiło uchybienie uniemożliwiające mu podjęcie obrony wobec zarzutów dotyczących tożsamości roszczeń w tej sprawie i w innych sprawach wytoczonych przez powoda pozwanemu, a tym samym naruszało prawo powoda do sądu przewidziane w art. 45 Konstytucji oraz art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

Podnoszony w odpowiedzi na skargę kasacyjną argument, że przyczyną odrzucenia pozwu stało się porównanie treści powództwa w niniejszej sprawie i sprawie niewskazanej przez pozwanego, nie zaś argumenty zawarte w nedoręczonym piśmie, nie uzasadnia wniosku, że uchybienie to nie rodziło skutków przewidzianych w art. 379 pkt. 5 k.p.c. Pismo określało stanowisko pozwanego w sprawie oparte na twierdzeniu, iż żądania powoda albo już zostały prawomocnie osądzone albo też proces o nie się toczy, a jego doręczenie umożliwiłoby powodowi wykazywanie, że nie zachodzi tożsamość powództw w żadnym zakresie. Zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. oraz art. 131 § 1, art. 133 § 1 i art. 137 § 2 k.p.c. okazał się więc uzasadniony.

Na uwzględnienie zasługuje także drugi z podniesionych w skardze zarzutów - naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 3 k.p.c. Sąd Apelacyjny ocenił, że żądania powoda objęte sprawą niniejszą i wcześniej wszczętą sprawą III C /.../ są tożsame, ponieważ dotyczą „naruszenia tego samego dobra osobistego - zdrowia, które miało doznać uszczerbku w związku z odbywaniem kary pozbawienia wolności w okresie od dnia 3 lutego 2000 r.". Rzeczywiście w sprawie III C /.../ powód zarzuca, że doznał uszczerbku na zdrowiu na skutek niezapewnienia mu higienicznych i bezpiecznych warunków bytowania w zakładzie karnym oraz w czasie transportu między zakładami penitencjarnymi. Natomiast w sprawie niniejszej powód domaga się zadośćuczynienia za bezprawne działania pozwanego polegające na niehumanitarnym, naruszającym godność powoda, nieludzkim i poniżającym traktowaniu go w czasie pobytu w zakładzie karnym, przejawiającym się

w nienależyтым wykonaniu obowiązków przewidzianych w konkretnie wymienionych przepisach kodeksu karnego wykonawczego. Jako skutek naruszeń powód wskazał uszczerbek zdrowotny, z analizy treści pozwu wynika jednak, że nie jest to jedyne dobro, z którego naruszeniem łączy żądania. Obydwa pozwы dotyczą więc częściowo naruszenia tego samego dobra (zdrowia), ale różnymi działaniami pozwanego, a częściowo naruszenia innego dobra (godności osobistej). Dobra osobiste są wartościami niematerialnymi, które mogą zostać naruszone w różny sposób i nawet to, że okoliczności, w jakich dochodzi do naruszeń wiążą się z określoną i trwałą przyczyną - w tym wypadku pobytem w zakładzie penitencjarnym - nie oznacza, że poszczególne zdarzenia wskazywane przez skarżącego jako źródło naruszenia nie zachowują samodzielnego znaczenia i nie muszą być rozpatrywane indywidualnie. Różnice w podstawie faktycznej powodztw o zadośćuczynienie w obydwu sprawach powodują, że nie są to żądania dotyczące tego samego roszczenia, co wyłącza dopuszczalność odrzucenia pozwu z przyczyn przyjętych przez Sądy obu instancji, lecz nie wyłącza możliwej tożsamości zgłoszonych roszczeń z dochodzonymi w innej z licznych spraw między stronami. Na marginesie wskazać należy, że błędne było też założenie, iż odrzuceniu podlega pozew wniesiony później. Przyczyną uzasadniającą odrzucenie pozwu na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. jest - poza stanem prawomocnego osądzenia sprawy o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami - wypadek kiedy taka sprawa jest w toku. Moment, kiedy sprawa „jest w toku” w rozumieniu powyższego przepisu wyznacza art. 192 pkt 1 k.p.c., łącząc go z doręczeniem pozwu. Dla oceny podstaw zastosowania w konkretnej sprawie art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. nie jest więc istotne, kiedy wniesiono pozew w sprawie o to samo roszczenie lecz kiedy pozew ten został doręczony.

Z przytoczonych względów zaskarżone postanowienie należało uchylić, a sprawę w tej części przekazać Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

Orzeczenie o kosztach procesu uzasadnia art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 i art. 108 § 2 k.p.c.

jw